אנו מבני בריתו ומחזיקים בתורתו, אבל עתה אשר כבר יצאו מן הכלל, כבר גלו ערותם לעיני השמש ויכתבו להם על קרן השור שאין להם חלק בה' אלקי ישראל — הנה גם אם לא היו מכחישים בתורה שבכתב, רק היו מחזיקים באמונת הקראים, כבר הי' כח בידנו להתנהג עמהם כאשר אנו נוהגים עד אתה עם הקראים, אשר הם מובדלים ומופרשים לעצמם לאלה ולחרפה, אף כי אלה שעוקרים גם בתורה שבכתב, הלא כבר יצא כיום תמים כל אשר כתבו והדפיסו נגד התורה שבכתב ושבע"פ; שעל פיהם ודבריהם בעצמם יצא כאור משפטם שאינם לא יהודים לא קראים, ולא נוצרים, אך עובדי אלילים (היידען) או אמונה חדשה. יהיו מה שיהיו, אינם יהודים, אך חבל גוי כרתים; מעתה זאת העצה היעוצה, להעתיק בספר אל לשון הקודש כל דברי המינות הנמצא בכתבי פלסתר שלהם, כל דבר בשם אמרו, — למשל זה כתב כך וכך, לחלל את השבת, לעקור אבילות, או מצוה אחרת, וזה כתב כך וכך לעקור מצוה אחרת, — ועפ"ז נערוך מכתב ושו"ת בארץ מה משפט האנשים אשר כתבו כזאת? אם הם בכלל בני ישראל או לא? ולברר את הדברים עפ"י דין תורתנו הקדושה כי אלה בכלל מומרים, ומומר לחלל שבת הוא מומר לכל התורה, עד שיצא הדין ברור כשמלה כי החיתון עמהם אסור ויינם יין נסך, והמגרש אצל רבנים כאלה הגט פסול, והבנים של הנשואים אח"ז הם ממזרים, קוצר דבר כל אשר יצא בימים הקדמונים עם משפט הקראים, נגולל עליהם בצדק ומשפט, כי הלא על הקראים לא מצאו עון חילול שבת, ועין בשו"ת ר' בצלאל אשכנזי, שהחליטם למומרים מצד שמחללים את המועדות, ונלחץ שמחלל המועדות דינו כמחלל את השבת לענין שיהיו מומר (שבאמת יש לדון ע"ז), אף כי אלה שמחללים שבת לפי מכתביהם שמתירים המלאכות בשבת, ומפרשים לא תבערו אש לפי דעתם; וביותר כי נמצא בפסוליהם שרוצים לדחות השבת על יום ראשון — וזולת זה יש עוד אתנו לברר מכל צד כי הם עפ"י הדין מופרשים ומובדלים מן הקהל ואסור להתחתן בם ולהתערב עמהם בכל דבר. — והנה עצתי כי נסדר אלה הדברים ונתאסף תחילה רבני המדינה הזאת ונעשה פסק ע"ז ונחתמהו כהלכה, ואחר נשלחהו בכתובת יד העתקות לכל בני הגולה, לארץ רוסיא ופוילן וארץ טורקיא, לעורר כל חכמי הדור ולהודיעם את שבר בת עמנו, ולזרזם שלא לחשות עד ינקו ויבערו הקוצים המכלים את הכרם; ואבטח כי בודאי ישמעו כל גדולי הדור ויקנאו וינקמו נקם. עד שבאופנים האלה נוכל לעצור את האש המתלקחת, כי גם המלכות עת תראה כל חכמי ישראל ממזרח שמש ועד מבואו עומדים לצד אחד, ומחריצים משפט אלה החדשים כי לא מבני ישראל הם, ושהם דת חדשה, אז גם מדת המלך (אשר לא הורשה לחדש עתה דת אחרת) ירדפם עד החרמה. זאת עצתי בדבר הזה ואבקש כי כבודו יכניס אך עמנו בזה ואני אאסוף כל חתימות רבני המדינה אעוררם ואחבירם והיו לקשר אחד; ואל יאחוז עוד פלך השתיקה, כי מרה תהי' באחרונה; קומו ונתחזקה בעד עמנו ובעד תורתנו וערי אלקנו השוממות והחרבות, וטוב לחתוך האבר המורקב והמעופש, בל תפשה המספחת בכל הגוף ודי בזה, לעת עתה, ואם יודיעני כבודו כי טובה עצתי זאת, אחלי לסדר הדברים ולעמוד על מדוכה זאת לאסוף הדינים שבענין זה ולשלחו שאלות תשובה לכל חכמי הזמן, בשם פלוני אלמוני השואל, — ועוד יהי' חזון למועד להוועץ איך ומה לעשות, עכ"פ לא טוב הדבר לחשות עוד מעתה — גם זאת אודיעהו. כי ידידי הגביר הצדיק מו"ה יאפע מפה אשר דברנו יחד מן הרעה הזאת הסוערת בקרב פריצי בני עמנו, הבטיח שבאם יתאספו רבנים לכתוב ולהשיב ולצאת לקראת עדת הכלבים האלה, הוא יתאמץ לאסוף אליו חבורה גדולה של גבירים אשר יתנו כל כסף הצריך להוצאת הדפוס, להדפיס דברי חכמי הזמן, והוצאת שיצטרך לשלם למעתיקים הדברים בלשון אשכנז, כי רבים מבני יהודים במדינה זו, גבירים וקצינים המתחזקים עוד בה' ובתורתו, ובעת תתעורר ימין ה' לעשות חיל כן ירבו העוזרים, וכל אשר נראה קבר אדם חלל רשע ונבנה אצלו ציון, לאמור פלוני כפר בה' אלקי ישראל, והמאמין בה' יזהר בל ילכד במצודתו, כי לא מעדת ישראל הוא. — ואם יש לידידי דרך אחר יודיעני ונועצה כי תשועה ברוב יועץ. עכ"פ לא יחשה עוד מעתה, כי ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו — ביום אתמול היה אצלי החכם פערשינגאהל ודברתי עמו מזה לעמוד ... אם יהיה איזה דבר להעתיק, והנה מה שאמר לי משמו אודות העתקת הקדמת פ' המשניות גם זה טוב הוא, אבל לא יועיל הרבה, כי בדברים כאלה לא יוסרו הבנים הסוררים; עתה אשימה קנצי למילין, אשמרה מה יעננו הכותב בדמעות בזכור שפלות הגולה בעת ואשר ירדנו פלאים ועינינו תלואות אל ה' לרחם עלינו להשיב את שבותנו, ועולתה תקפץ פיה וכל הרשעה כולה כעשן תכלה, כלו בעשן כלו, הדו"ש וטובתו ואהבתו לנצח מאיר ליבוש מלבים.

ד"ש לכל מרבית ביתו, ביחוד אחיו ידיד נפשי הרב הצדיק החריף ומופלג בתורה מו"ה משה נ"י.

שלמה נאבל

דרײַ לידער פֿון די פּאָגראָמצײַטן אין רוסלאַנד

איך גיב דאָ איבער דרײַ פֿאָלקסלידער וואָס איך האָב פֿאַרצייכנט אין 1949 אין ניו־יאָרק. זיי שפּיגלען אָפּ די פּאָגראָמען פֿון די 80ער יאָרן אין רוסלאַנד.

ליד 1 האָב איך פֿאַרשריבן פֿון מײַן באָבע דוואָסיע רונין פֿון קאָזאַטשאָק, אַ דאָרף לעבן לעטיטשעוו, פּאָדאָליע; שפּעטער האָב איך אויסגעפֿונען, אַז אַ ליד אויף דער טעמע קען אויך פֿר' ריווע טשעריקאָווער פֿון פּאָלטאַווע (זען נומער 2). די צוויי לידער זײַנען אַזוי ענלעך, אַז מען קען זיי רויִק באַטראַכטן ווי וואַריאַנטן איינס פֿונעם צווייטן. אינעם טעקסט גופֿא, למשל, זײַנען די פֿיר שורות וואָס הייבן זיך אָן מיט „דאָקטוירים, סטודענטן, די גרעסטע מענער" כּמעט ווי אידענטיש. אויך די לעצטע צוויי שורות פֿונעם צוזונג דעקן זיך אין ביידע וואַריאַנטן. די פּראָסאָדישע סטרוקטור איז כּמעט די זעלביקע: יעדע סטראָפֿע באַשטייט פֿון 12 שורות (וואַריאַנט 1: 4 שורות פּלוס אַן 8שורהדיקער צוזונג; וואַריאַנט 2: 8 שורות פּלוס אַ 4שורהדיקער צוזונג). די טראַפֿן־סכעמע (8, 7, 8, 7; 8, 5, 8, 5; 6, 5, 8, 8; ניט גאָר שטרענג) און די גראַמען־סטרוקטור (אב, אב, גד, גד; הו, הו) זײַנען אידענטיש. די מעלאָדיעס דעקן זיך אויך צום גרעסטן טייל.

דאָס דריטע ליד, וואָס עס שפּיגלט אַ פּנים אויך אָפּ די זעלביקע פּאָגראָמצײַט, האָב איך פֿאַרצייכנט בײַ פּ' ש. ראָזענפֿעלדן פֿון קיליע, בעסאַראַביע. דער ניגון פֿון די ערשטע פֿיר שורות איז גאָר ענלעך צום פֿאָלקסליד „פֿאָרט אַ ייִד קיין ארץ־ישׂראל". ער האָט דאָס געהערט אין די 80ער יאָרן אין רוסלאַנד.

עס וואָלט זייער כּדאַי געווען צו געפֿינען נאָך קרובֿישע מאָטיוון צו דעם און צו די פֿריִערדיקע צוויי לידער.

מיר דרוקן די לידער מיטן כּלל־אויסלייג. די גראַמען ווײַזן קלאָר, אַז די לידער קומען פֿון אוקראַיִנע, און אַזוינע גראַמען ווי זאַט: גאָט, גאָט: נע־ונד ווײַזן אָן אויף אַ פּאָדאָליער אָפּשטאַם.

איך דאַנק די דערמאָנטע דרײַ אינפֿאָרמאַנטן.

ליד נומ' 1

I. זעצט זיך, ייִדן, צו די קינות,
ווער ס'איז נאָר אין טרערן זאַט.
ס'האָבן צו זאָגן אַנדערע אומות,
אוי, אויף אונדזער ליבן גאָט.

צוזונג:

שרײַט און וויינט אין אַלע גאַסן,
וועקט אויף אַלט און יונג.
פֿעלדער מעסטן, קבֿרים רײַסן,
ס"האַלט מיט אונדז ניט גרינג.
זע, גאָט, אונדז'רע טרערן,
אונדזער נויט און פּײַן!
וויינען וועלן מיר ניט אויפֿהערן
ביז דײַן הילף וועט זײַן!

II. ס'[איז] אַראָפּגעפֿאַלן אַ שטערן פֿונעם הימל
און ר'האָט די ערד פֿאַרשמירט
און צעבראָכן די קרוין פֿון אונדזערע ערן
וואָס האָט אונדז שיין געציירט.

צוזונג:

III. דאָקטוירים, סטודענטן, די גרעסטע מענער,

וואָס האָבן זיך קריסטלעך געפירט,
הײַנט וויינען זיי שוין אויך און זיי שרײַען,
ס'האָט זיי שוין אויך באַרירט.

צוזונג.

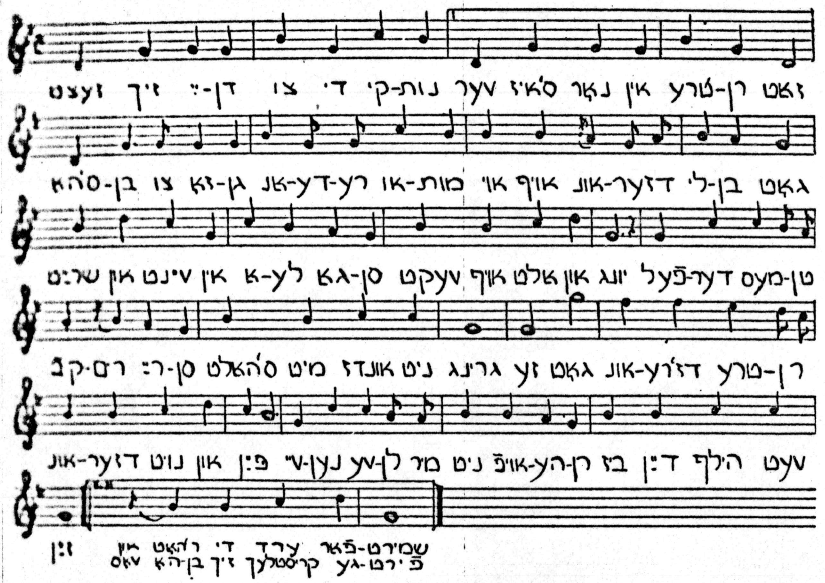

ליד נומ' 2

I. דאָרט אין דער שטאָט ירושלים,
אין מערבֿ־זײַט שטייט אַ וואַנט.
דאָרט שטייען ייִדעלעך און וויינען און שרײַען,
זייער בקשה איז דיר לאַנג באַקאַנט.
אַז ציונס ליכט זאָל אונדז ווײַטער שײַנען,
בעטן זיי בײַ דיר, גאָט.
זיי וויינען און קלאָגן און דאַוונען און שרײַען:
ביז וואַנען וועלן מיר זײַן נע־ונד?

צוזונג:

אוי ווייִ, גאָט אין הימל,
ווו איז אונדזער הילף?
וויינען וועלן מיר ניט אויפֿהערן
ביז דײַן הילף וועט זײַן.

II. זע נאָר, גאָט, וואָס דאָס באַטײַט,
אַז אַלטע ייִדעלעך מיט אַ מאָל,
אַפֿילו דער גרעסטער אַריסטאָקראַט,
ער גיסט אויך טרערן אָן אַ צאָל!

דאָקטוירים, סטודענטן, די גרעסטע מענער,
וואָס האָבן זיך קריסטלעך געפירט,
פֿאַרגיסן אויך שוין קוואַלן מיט טרערן,
עס האָט זיי גאַנץ טיף באַרירט.

צוזונג.

III. ווי אַ מלכּה אין בריליאַנטן,
אַזוי איז די שטאָט ירושלים געווען.
אין אַלע מדינות, אין אַלע קאַנטן,
האָט זי געהאַט אַ גרויסן שם.
אַזוי ווי די שטערן אַרום דער לבֿנה
זײַנען מיר געווען אַרום איר,
הײַנט איז זי נעבעך די אַלמנה,
און די יתומים זײַנען מיר.

צוזונג.

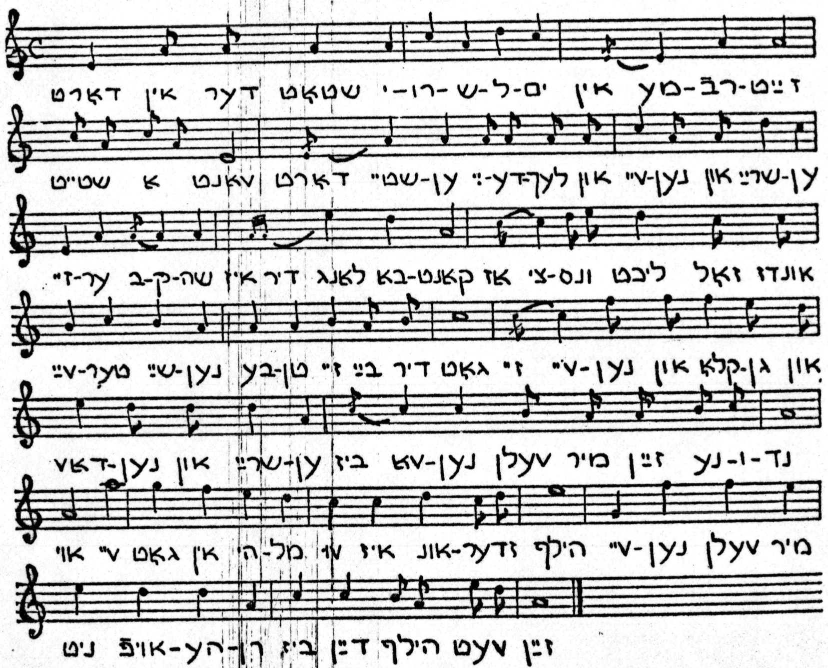

ליד נומ' 3

I. אומגליק, שרעק און מוראס,
מיר ווייסן ניט פֿון וואַנען,
אויך הײַנט ווי אין אַלע דורות,
זײַנען מיר אויסגעשטאַנען.

שרײַט [ייִדן], שרײַט אַרויף.
שרײַט העכער אַהין דאָרט;
וועקט איר דעם אַלטן אויף —
וואָס שלאָפֿט ער כּלומרשט דאָרט?
וועמען וויל ער גאָר געווינען?
וואָס זײַנען מיר — אַ פֿליג?
לאָז ער אונדז אַ זכות געפֿינען.
אוי, עס זאָל שוין זײַן גענוג!

פֿרעגעסט צו גאָט

II. צעשלאָגן, צעהרגעט אַלעס,
צעוואָרפֿן יעדעס באַזונדער,
פֿון חתנים־כּלות,
פֿון מוטערס — קליינע קינדער.
שרײַט, קינדער, שרײַט אַרויף.
שרײַט העכער אַהין דאָרט;
וועקט איר דעם טאַטן אויף —
וואָס שלאָפֿט ער כּלומרשט דאָרט?
פֿאַר דיר הערסטו וויינען, קלאָגן
קינדער פֿון דער וויג.
זיי בעטן דיך, דו זאָלסט זיי זאָגן:
אוי, עס זאָל שוין זײַן גענוג!

III. אַלעס איז צעריסן:
כּלות, חופּות, קליידער,
פֿון בעטגעוואַנט און קישן
ניט געלאָזט קיין פֿעדער.
פֿליט, פֿעדער, פֿליט אַרויף;
פֿליט העכער אַהין דאָרט;
וועקט איר דעם אַלטן אויף —
וואָס שלאָפֿט ער כּלומרשט דאָרט?
צעבראָכן איז אַלעס אויף סכּנות
ביזן לעצטן קרוג.
נו, האָב שוין דו אַליין רחמנות,
אוי, עס זאָל שוין זײַן גענוג!

רעאַליע פֿון פּאָגראָם

IV. פֿאַרשרײַבט אויף לאַנגע דורות
די רציחות און די אימות:
צעריסן ספֿר־תּורות,
געשמוצט די ריינע שמות.
פֿליט, שמות, פֿליט אַרויף,
פֿליט העכער אַהין דאָרט;
וועקט איר משה רבנו אויף —
וואָס שלאָפֿט ער כּלומרשט דאָרט?
מיר האָבן זיי ניט געקענט פֿאַרהיטן,
ווער קען זײַן אַזוי קלוג?

זום מײַגן־דינג [?]

קידוש־השם

זכות־אָבות

לאָז ער בײַם טאַטן פּועלן מיט גוטן,
אוי, עס זאָל שוין זײַן גענוג!

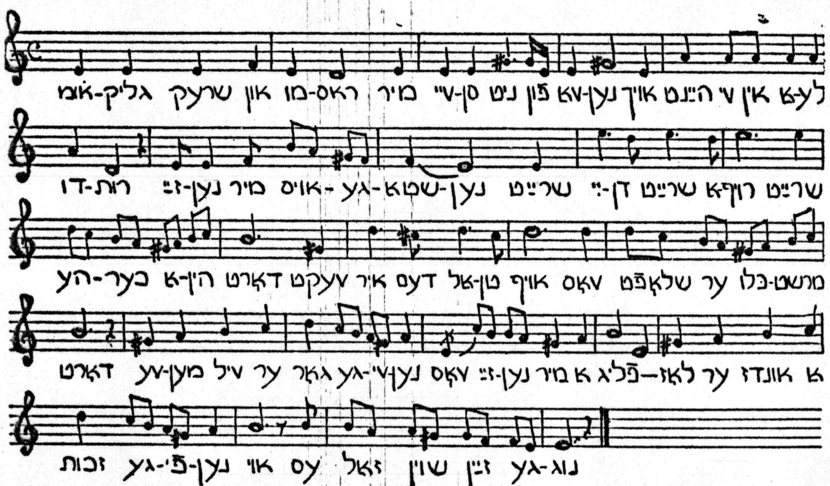

בינה סילווערמאַן ווײַנרײַך

מײַן לערער מענדעלע מוכר־ספֿרים

„אָט גייט ה׳ אַבראַמאָוויטש‟, האָב איך געזאָגט צו מײַן חבֿר, און ווען מיר זײַנען צוגעקומען צו אים נעענטער האָבן מיר אים באַגריסט דורך אַראָפּנעמען די היטלען.

ס׳איז געווען אַ פֿאַרגעניגן צו זען אָט דעם לערער־אַריסטאָקראַט. ער איז אַלע מאָל געגאַנגען גלײַך ווי אַ סטרונע, אָנגעטאָן אין אַ סורדוט, מיט אַ האַרטן קאַפּעלוש אויפֿן קאָפּ און מיט אַ שטעקן אין האַנט.

ער איז תּמיד געווען זייער ערנצט, און אויך זײַנע לעקציעס האָבן מיר זיך אַוודאי אויפֿגעפֿירט ווי ס׳געהער צו זײַן. איך בין געווען דער ייִנגסטער אין מײַן קלאַס אין דער אַדעסער תּלמוד־תּורה, ווו מענדעלע איז געווען פֿאַרוואַלטער (פּרינציפּאַל), און איך פֿלעג אָפֿט פֿאָלגן די לערערס אַ גאַנג צו אים. אַ היפּש ביסל מאָל בין איך געווען בײַ אים אין דירה, אויפֿן אייבערשטן גאָרן פֿון דעם שול־בנין. איך האָב אויך גוט געקענט זײַן פֿרוי, אַ פֿײַנע קליינוווקסיקע פֿרוי, און זײַנע געשטודירטע קינדער. איך האָב דאָ אין ניו־יאָרק געקויפֿט אַ בילד פֿון אים, ווי ער זיצט בײַם שרײַבטיש, און ס׳איז פּונקט אַזוי ווי איך געדענק: דער גרויסער שרײַבטיש, דער גרויסער טינטער.

ער האָט אַלע מאָל גערעדט מיט אונדז רוסיש; איך האָב אים קיין מאָל ניט געהערט ריידן ייִדיש.

אָט איז אַ פֿאַל וואָס איך וועל קיין מאָל ניט פֿאַרגעסן. איין מאָל קומט אַבראַמאָוויטש אַרײַן צו אונדז אין קלאַס מיט אַ פּאָר געסט, ווי ס׳פֿלעגט אָפֿט געשען. גראָד האָב איך אויף דעם טאָג (ס׳זאָל אַזוי ניט טרעפֿן ווי ס׳טרעפֿט) ניט געהאַט צוגעגרייט די לעקציע: מיט אַ טאָג פֿריִער האָב איך געהאַט געענטפֿערט אין קלאַס און איך האָב געהאָפֿט, אַז מען וועט מיך אַזוי גיך ניט אַרויסרופֿן. אויף יענעם טאָג האָט אַבראַמאָוויטש געהאַט פֿאַרגעבן אויסצולערנען

1903

װער עס האָט אין בלאַט געלעזן

װער עס האָט אין בלאַט געלעזן
װעגן דער באַרימטער שטאָט אַדעס.
אַך, װאָס פֿאַר אַן אומגליק ס'האָט געטראָפֿן,
אין איינע צװיי-דרײַ מעת-לעת.

פֿלוצלינג האָט מען אויסגעשריגן,
אוי שלאָג דעם ייִדן װי װײַט איר קאָנט!
אוי שטיינער אין די פֿענצטער האָבן גענומען פֿליִען,
אַ פּאָגראָם האָט זיך אויסגעריסן אין איין מאָמענט.

מערדער זײַנען אין די גאַסן געפֿלויגן,
מיט די העק, מיט די מעסערס אין די הענט געגרייט, (2)
אוי װוּ נאָר אַ ייִדן געטראָפֿן,
אוי גלײַך אים אויף אַן אָרט געטייט. (2)

דאָרטן ליגט אַ כּלה א שיינע,
זי ליגט אָנגעטאָן אין חופּה-קלייד.
אוי לעבן איר שטייט א מערדער איינער,
און האַלט דעם שאַרפֿן חלף אָנגעגרייט.

דאָרטן ליגט אַ פֿרוי א שיינע,
זי ליגט פֿאַרװאָרפֿן אין די מיכט.
לעבן איר ליגט א קינד א קליינע,
און זויגט איר קאַלטע, טויטע ברוסט.

Ruth Rubin, Jewish Life: "The Old Country", Folkways Record No. FS 3801, Side II, Band 8.

(2)

"Secular" street ballad
no symbolic constructs

דער פּאָגראָם אין אָדעס

אַנאָנים — אין פּנקס פֿאַר דער געשיכטע פֿון ווילנע אין די יאָרן פֿון מלחמה און אָקופּאַציע, אַרויסגעגעבן פֿון דער היס־טאָריש־עטנאָגראַפֿישער געזעלשאַפֿט אויפֿן נאָמען פֿון ש. אַנ—סקי, עמ׳ 924—925.

ווער ס׳האָט די בלאַט געלעזן,
פֿון דער באַרימטער שטאָט אָדעס,
וואָס פֿאַר אַן אומגליק ס׳האָט געטראָפֿן
אין איינע צוויי־דריי מעת־לעת. (2 מאָל)

פּלוצלינג האָט מען אויסגעשריען:
„שלאָגט דעם ייִדן ווי וויט איר קענט !"
פּוליעס אין די פֿענצטער האָבן גענומען פֿליִען,
דער פּאָגראָם האָט זיך אָנגעפֿאַנגען אין איין מאָמענט.

קינדער האָט מען פֿון די פֿינפֿטע עטאַזשן געוואָרפֿן,
נאָר ניט אַריינצוגעבן אין די מערדערישע הענט,
מענטשן געהרגעט, אויף טויט געשאָכטן,
און מיט די בלוט האָט מען געשמירט די ווענט.

sacrifice
terrible!

דאָרט ווײַט אויף די האַרטע שטיינער
ליגט אַ כּלה אין חופּה־קלייד
און לעבן איר שטייט א מערדער איינער,
און מיטן חלף אין האַנט געגרייט,

bride/groom

דאָרט ליגט א פֿרוי א שיינע,
ווײַט פֿאַרוואָרפֿן אויפֿן מיסט,
און לעבן איר ליגט אַ קינד אַ קליינער
און זייגט איר טויטע קאַלטע ברוסט.

mother/child

ווילנע 1922

...אין האַלס,
...„גוואַלד",
...טשן ס'איז דאָרטן פּ...ן.
...ווי איך שטיי,
...אַ געשריי:
...ד, לאַוויטיע! זלאָדיי!".

...איר אַף מײַנע ווונדן,
...ירט מיך געבונדן,
...ט מיך אין אוטשאַסטאָק אַרײַן.
...סטאָקל געבראַכט,
...אָלטשיקל געמאַכט,
...ע האָט מען מיך פֿאַרשפּאַרט.

...ר אין טורמע אַ טאָג און צוויי און דרײַ.
...טעניו, שענק-זשע מיר די פֿרײַ.
...איז געשטאָרבן,
...טוט מיר זאָרגן:
...ד, ווי נעמט מען
...אַף דער פֿרײַ".

———

...ין איך געזעסן,
...פּוטער דאָרט געגעסן,
...מיר אָפּ די שיך.

...פלאַן בין איך געפלויגן,
...אָפּגעצויגן,
...מיר אָפּ די שיך.

...אָט ראַכמאָנעס —
...אָפּר" שאַלעכמאָנעס,
...מיר אָפּ די שיך.

...יוביש, קוריש,
...אי יאָלדאָם בודיש,
...מיר אָפּ די שיך.

...שורע-מורע" 1)
...ע, טאַי זאַקורע
...מיר אָפּ די שיך.

———

...האָב איך
...יך אַנטלײַען,
...אַן אַ שיין מיידל
...איר גוליאַיען.

...קעס
...קיין געלט
...יידל
...אויס די וועלט.

...קומען,
...געפֿונען
...ן.

מײַן מאַמע טוט מיר זאָגן,
מײַן מאַמע טוט מיך שלאָגן,
איך זאָל זיך אורקעווען 1) ניט גיין,
נאָר איך הער ניט קיינעם
און אורקעווע מיט איינעם
און אורקעווע מיר אויס די גאַנצע וועלט.

אַלע יאָלדן זײַנען מיר מעקאַנע,
זיי זײַנען מיר מעקאַנע
אַפֿן שטיקעלע ברויט,
נאָר איך מיט מײַן ווײַבעלע
לעב זיך, ווי די טײַבעלעך
און אורקעווע מיר אויס די גאַנצע וועלט.

———

שוין פֿונקט צוויי וואָכן, ערעוו פּייסעך,
אין אַ מיטוואָך אַפּדערנאַכט,
איך בין אַרויסגעגאַן אין גאַס אַרויס פֿאַרדינען,
פֿון קיין שווערן אומגליק האָב איך ניט געטראַכט.
אַזוי ווי כ'בין אַפֿן צווייטן שטאָק אַרופֿגעגאַנגען,
געבליבן שטייען בין איך בײַ דער טיר,
געבעטן האָב איך בײַם ריבוינעשעלוילעם,
אַז די מאַסעמאַטן 2) זאָלן זײַן אָנגעגרייט פֿאַר מיר.
אַזוי ווי כ'בין אַפֿן צווייטן עטאַזש אַראָפּגעפֿאַלן,
געבליבן ליגן בין איך בײַ דער וואַנט,
איך האָב זיך כאָלילע, גאָר ניט צעבראָכן,
נאָר אַ פֿוס מיט אַ האַנט.
איך נעם מיר די פֿוס אין דער האַנט אַרײַן
און לאָז זיך מיר גיין אַף קיעווער גאַס,
באַגעגנט מיך סלאַוויצקע דער מאָסער
און מאַסערט מיך, אוי, מיט אַ גרויס פֿאַרדראָס.
אַזוי ווי מע האָט מיך אין מיליציע אָטפּראַוועט,
מײַנע טאָוואַרישטשעס—זיי האָבן זיך דערוווּסט,
געקומען זײַנען צו מיר צו לויפֿן:
„אַך, מוישעלע, וואָס איז מיט דיר געשען?"
וואָס איז מיט מיר געשען, קאָן איך אײַך דערציילן:
אַזוי ווי מע האָט מיך בײַ די מאַסעמאַטן געכאַפּט,
אין מיליציע האָט מען מיך אָטפּראַוועט,
און אַז סע וועט קומען צום סוד זיך אויספּראַוודאַיען,
סלאַוויצקע דער מאָסער האָט זיך גענומען אַף מײַן קאָפּ.
נאָר די פּאַפּירן האָט מען געטון אָנצושרײַבן,
אַוועקגעלייגט האָב איך זיי בײַ אַ זײַט,
און וויפֿל איך האָב געטון וויינען און צו קלאָגן
און האָב ניט געקאָנט אויסבעטן די פֿרײַ.

———

/: דאָס פֿערצנטע יאָר איז אָנגעקומען—וויי, אוי וויי, :/
/: פֿאַר אַ סאָלדאַט האָט מען מיך צוגענומען—וויי, אוי וויי :/
/: דרײַ טעג אין סירעסט בין איך געלעגן—וויי, אוי וויי
איך האָב געמיינט, איך וועל מײַן לעבן קערן—וויי, אוי וויי :/

1) אורקעווען — גאַנווענען
2) מאַסעמאַטן—געגאַנווענטע זאַכן, מערסטנטייל געלט

אָן אַ קיעווער און אָן אַ קוורע—וויי, אוי וויי :/
/: דאָרט און דאָרט טוט אַ פֿייגעלע פֿליִען—וויי, אוי וויי
סע טוט זיך זעצן בײַ מײַן קיעווער אָפּרוען—וויי, אוי וויי :/
/: פֿליִ זשע, פֿייגעלע, פֿליִ געשווינט—וויי, אוי וויי
זאָלסט זאָגן מײַן מאַמען, אַז איך בין געזונט—וויי, אוי וויי :/
/: פֿון מײַן טויט זאָלסטו איר ניט זאָגן—וויי, אוי וויי
ווײַל זי וועט וויינען און וועט קלאָגן—וויי, אוי וויי :/
/: ווי דער פֿייגל איז אין שטוב אַרײַנגעפֿלויגן—וויי, אוי וויי
ער האָט זי געטראָפֿן מיט פֿאַרוויינטע אויגן—וויי, אוי וויי :/
/: — וואָס זשע וויינסטו, געטרײַע מוטער—וויי, אוי וויי
דיר איז שלעכט און אים איז ביטער—וויי, אוי וויי :/
/: — ווען די זאַמד וועט אַנטרונען ווערן—וויי, אוי וויי
דענסטמאָל וועט זיך דײַן קינד אומקערן—וויי, אוי וויי :/
/: — און די זאַמד ווערט קיינמאָל ניט אַנטרונען—וויי, אוי וויי
און מײַן קינד וועט קיינמאָל ניט קומען—וויי, אוי וויי :/
/: איך בין געבליבן אַן אַלמאָנע, צו דערצו נאָך בלינד—וויי, אוי וויי
איך האָב פֿאַרשפּילט מײַן איין און איינציק קינד—וויי, אוי וויי :/
/: פֿון זינט ער איז קיין באַלטע אַוועקגעפֿאָרן, וויי
אַזוי האָט ער פֿאַרשפּילט זײַנע יונגע יאָרן :/
/: אָן אַ קאַסטן אָן אַ מיטע—וויי, אוי וויי
אָן אַ פֿאָטער און אַ מוטער—וויי, אוי וויי :/
/: נאָר דאָס פֿערדל דאָס געטרײַע—וויי, אוי וויי
טוט זיך נאָכגיין נאָך זײַן לעוואַיע—וויי, אוי וויי :/

(וואַר. באָסט, ז. 108).

———

פּאָגראָם-לידער.

(13 צי האָט איר געהערט, וואָס ס'האָט זיך אין כאָדאָרקאָוו 1) פֿאַרלאָפֿן,
מ'האָט גענומען מענטשן און מ'האָט געוואָרפֿן אין טײַך,
/: מענטשן לויפֿן פֿון צוויי עטאַזשן :/
אַבי ניט אַרײַנקומען אין די מערדערס הענט.

דאָרט און דאָרט שטייען נאָך כאָסן-קאַלע איינע,
שטייען נאָך אָנגעטון אין כופּע-קלייד,
און לעם איר כאָסן שטייט אַ מערדער איינער
און האַלט דעם כאַלעף שוין אָנגעגרייט.

דאָרט און דאָרט איז אַרויסגעפֿאָרן אַ באַלעגאָלע איינער,
ער האָט געוואָלט פֿאַרדינען אַף אַ שטיקל ברויט,
אַזוי ווי ער איז נאָר אַרויסגעפֿאָרן,
אַזוי האָט מען אים געגעבן באַלד דעם טויט.

דאָרט און דאָרט ליגט אַ זשענשטשינע איינע,
זי ליגט פֿאַרוואָרפֿן ווײַט אין מיסט,
און לעם איר ליגט אַ קינד אַ קליינינקס
און זויגט די קאַלטע, טויטע ברוסט

1) כ'ראָרקאָוו—אַ שטעטל אין בעלאָצערקאָווער קרײַז, שטאַרק געליטן פֿ-ן די פּאָגראָמען.

[illegible]
[illegible] 1928 [illegible]

דאָרט און דאָרט ליגט אַ ייִד איינער,
זיי האָבן אים אַלע גראַדע גוט געקענט,
און געקלאַפּט אים אין די אויגן צוועקעס
/: און אָפּגעשניטן בײדע הענט :/

(14 די ערשטע טעג פֿון פּייסעך
האָבן מיר פֿריילעך פֿאַרבראַכט,
דעם אַנדערן טאָג פֿון שוועס
וואָלאָדאַרקע [1]) כאָרעוו געמאַכט
אַף די בוידימער זײַנען מיר געלעגן,
/: אַזוי ווי שאָף אין פֿעלד :/
גאַזלאָנים זײַנען צוגעגאַנגען:
— אָדער די נעשאָמע, אָדער געלט.
אין פֿעדערן זײַנען מיר געגאַנגען,
אַזוי ווי ווינטער אין שניי,
פּליושענע זײַדענע קליידער
/: געפֿינען זיך צווישן זיי :/

דאָס ליד פֿון פּראָסקוראָווער פּאָגראָם

(געהערט פֿון אַ גאַסן-בעטלער)

(15 ווער עס האָט נאָר די בלאַט געלעזן
פֿון דער באַרימטער שטאָט פּראָסקוראָוו,
וואָס פֿאַר אַן אומגליק האָט דאָרטן געטראָפֿן
אין איינע צוויי-דרײַ מעסלעס.

פּלוצלונג האָט מען אויסגעשריגן,
מע שלאָגט דעם ייִדן ווי ווײַט מע קען,
שטיינער אין די פֿענצטער האָבן אָנגעהויבן פֿליִען,
דער אומגליק האָט זיך אויסגעריסן אין איין מאָמענט.

מערדערס זײַנען אַרומגעלאָפֿן,
מיט די העק און מיט מעסערס אין די הענט געגרייט,
ווו מע האָט נאָר אַ ייִדן געטראָפֿן,
באַלד האָט מען אים אַפֿן אָרט געטויט.

בלוט גיסט זיך אין אַלע גאַסן
און מיט בלוט איז געמאָלט די ווענט,
פֿיל מענטשן פֿליִען פֿון די פֿינפֿטע עטאַזשן,
אַבי ניט אַרײַנפֿאַלן אין די מערדערס הענט.

אַף דעם כורבן קלאָגן שטיינער,
וואָס דאָרטן האָט זיך געפּאַסירט,
אַרום מיר שטייט אַ מערדער איינער
און האַלט דעם כאַלעף אָנגעגרייט.

דאָ ליגט אַ פֿרוי גאָר אַ שיינע,
זי ליגט פֿאַרוואָרפֿן אַפֿן מיסט,
אַרום איר ליגט אַ קינד אַ קלייניקס
און זויגט בײַ איר די קאַלטע, טויטע ברוסט.

(16 הערט-זשע, ייִדן, ייִדן אַלע
/: פֿון דעם שטעטעלע, אוי, סטאַווישטש [2]) :/
אַ גרויסער אומגליק האָט זיך דאָרט געטראָפֿן
/: פּונקט אין איינע צוויי-דרײַ טעג :/
/: דאָרטן פֿאָרט אַ באַלעגאָלע איינער
זיך פֿאַרדינען אַ שטיקל ברויט, :/

[1]) וואָלאָדאַרקע—אַ שטעטל אין בעלאָצערקאָווער קרײַז, בײַ די פּאָגראָמען אינגאַנצן פֿאַרברענט געוואָרן.

[2]) סטאַווישטש—אַ שטעטעלע אין בעלאָצערקאָווער קרײַז, שטאַרק געליטן פֿון די פּאָגראָמען.

/: אַקעגן אים קומט אַ גאַזלען איינער
און וויל אים געבן שוין דעם טויט. :/
/: אַף דעם וואָגן זיצט אַ קאַלע
אָנגעטאָן מיט אַ כופּע קלייד :/
/: און הינטער איר שטייט אַ גאַזלען איינער,
האַלט דעם כאַלעף אָנגעגרייט. :/
/: בלוט שפּריצט אין אַלע גאַסן
און מיט בלוט באַשפּריצט די ווענט :/
ווײנט-זשע, ווײנט-זשע, ייִדן,
/: פֿון דעם גרויסן אומגליק
אין דעם שטעטעלע סטאַווישטש :/

(17 פֿאַרוואָלקנט דער הימל, קיין שטראַל זעט מען ניט,
סע רוישט אין די גאַסן, סע רעגנט מיט בלוט.
אוי, אָווי, אַזוי! פֿאַר וואָס שלאָגט אונדז דער גאָט
אוי, ווו איז, טאַטע, דײַן ראַכמאָנעס? האַרײַ [1]) אַדוינ...
סע רוישט אין די גאַסן, סע פֿלאַקערט, סע ברענט,
קאָרבאָנעס אָן אַ שיר פֿון די מערדערשע הענט.
אָי, אָווי, אַזוי....
אַז דער הימל גיט אַ בליק, אַף דער אוקראַינע גיב אַ קוק,
אוי לעש שוין דאָס פֿײַער און לאָז שוין זײַן גענוג.
אוי, אָווי, אַזוי....
צוויי קליינינטשקע קינדערלעך פֿון זייער מוטערס ברוסט
מע מאַכט פֿון זיי לעמעלעך, מע טרעט זיי מיט די פֿיס.
אוי, אָווי, אַזוי....
אוי, אַלטיטשקע ייִדעלעך מיט זייערע גראָווע ווײַסע בערד,
מיט זייערע ווײַסע פּענעמער—מע לייגט זיי אין דער ערד
אוי, אָווי, אַזוי....
דײַנע הייליקע באַטעמעדראָשים האָבן אָנגעוואָרן זייער ווערט,
מע מאַכט פֿון זיי שטאַלן, מע שטעלט אין זיי פֿערד
אוי, אָווי, אַזוי....
צווישן פֿעלדער און וועלדער, נאַס, פֿינצטער איז דאָרט,
דאָרט ליגט אַן אוקראַינער ייִד און זאָגט אַ ייִדיש וואָרט
אוי, אָווי, אַזוי....
זיי שרײַען אַריבער פֿון יענער זײַט טײַך,
אוי, ברידער, האָט ראַכמאָנעס און נעמט אונדז צו אײַך.
אוי, אָווי, אַזוי....

(18 אין דרויסן גייט אַ רעגן,
די שטיינער זײַנען נאַס,
די מאַמע האָט מיך אַוועקגעשיקט
אין אָטשערעד נאָך גאַז.

אין אָטשערעד געקומען,
קיין גאַז ניט באַקומען,
מיטן אײַדל-דודל-דו,
מיטן אײַדל-דודל-דו...

אין דרויסן גייט אַ רעגן,
די שטיינער זײַנען ווײַס,
די מאַמע האָט מיך אַוועקגעשיקט
אין אָטשערעד נאָך רײַז.

אין אָטשערעד געקומען,
קיין רײַז ניט באַקומען,
מיטן אײַדל-דודל-דו,
בין איך אַהיים געקומען.

[1]) עפּשער „ראה״

אין דרויסן גייט אַ רעגן,
די שטיינער זײַנען רויט,
די מאַמע האָט מיך אַוועקגעשיקט
אין אָטשערעד נאָך ברויט.

אין אָטשערעד געקומען,
קיין ברויט ניט באַקומען,
מיטן אײַדל-דודל-דו
בין איך אַהיים געקומען.

אין דרויסן גייט אַ רעגן,
די שטיינער זײַנען הייס,
די מאַמע האָט מיך אַוועקגעשיקט
אין אָטשערעד נאָך פלייש.

אין אָטשערעד געקומען,
קײַן פלייש ניט באַקומען,
מיטן אײַדל-דודל-דו
בין איך אַ היים געקומען.

אין דרויסן גייט אַ רעגן,
די שטיינער זײַנען געל,
די מאַמע האָט מיך אַוועקגעשיקט
אין אָטשערעד נאָך מעל.

אין אָטשערעד געקומען,
קיין מעל ניט באַקומען,
מיטן אײַדל-דודל-דו
בין איך אַהיים געקומען.

אין דרויסן גייט אַ רעגן,
די שטיינער זײַנען גראָוו,
די מאַמע האָט מיך אַוועקגעשיקט
אין אָטשערעד נאָך גלאָז.

אין אָטשערעד געקומען,
קיין גלאָז ניט באַקומען,
מיטן אײַדל-דודל-דו
ביך איך אַהיים געקומען.

———

(19 מע וויל אונדז נעמען קיין ציון, קײַן ציון,
מיר זאָלן זײַן ציאָניסטן, —
/: מיר ווילן בעסער זײַן אין רוסלאַנד
מיר ווילן זײַן קאָמוניסטן :/

מע וויל אונדז נעמען קיין ירושאָלאַים, קיין ירושאָלאַים,
מיר זאָלן דאָרטן גאָלאָדאַיען,
/: מיר ווילן בעסער זײַן אין רוסלאַנד,
מיר וועלן אַלעמען באַפרײַען :/

און דו נאַרישער ציאָניסט
מיט דײַן נאַרישן סייכל,
/: גיי צום אַרבעטער צום קאָמוניסט —
ער וועט דיך לערנען סייכל :/

———

ליד וועגן ציבולסקין [1]

(20 לעם סקווירער סטאַנציע האָט ציבולסקיס ווײַב גענאָסן,
אַף מאָרגן האָט ציבולסקי צוויי מיידעלעך געשאָסן,
זאָל שוין זײַן מיט מאַזל, זאָל שוין זײַן מיט גליק,
ציבולסקי זיצט אין „דאָפּר" און כראַקעט שוין מיט בלוט.

1) ציבולסקי—אַ געוועזענער פינאַגענט אין בעלאָצערקאָוו. זיך געמישפּעט אין 1925-טן יאָר פאַר פאַרווונדן צוויי מיידלעך בייסן אופמאָנען די שטײַערן באַ אַ הענדלער.

אַפן באַרג דעם הויכן און אַפן באַרג דעם גרינ[...]
ווילאַנג קריינקט ציבולסקי, צי ער וועט אַהיים [...]
זאָל שוין זײַן מיט מאַזל...
ציבולסקיס ווײַב זיצט אין איין-סקוקע,
זי האָט דאָך געמיינט אים נעמען אַף פּאָרוקע
זאָל שוין זײַן מיט מאַזל...
ציבולסקי זיצט אין „דאָפּר" און קוקט דורך אַ [...]
ווי די אורקעלעך טאַנצן אַקעגן דער לעוואָנע
זאָל שוין זײַן מיט מאַזל...

אָנמערקונג: דיזעלבע ליד ווערט געזונגען צווינג (אָנשטאָט „זאָל שוין זײַן מיט מאַזל"):

„וויי צו זײַן מאַזל, וויי צו זײַן וועלט,
ציבולסקי זיצט אין דאָפּר אָן אַ קאָפּקע געלט".

———

נאָך אַ ליד פון ציבולסקין

(21 אַפן הויכן באַרג און אַפן גרינעם גראָז
זיצט ציבולסקיס ווײַב, אַראָפּגעלאָזט די נאָז[...]
שיין איז זי שיין, שיין איז זי אַליין,
מ'האָט איר אונטערגעשלאָגן די זײַטן, מ'האָ[...]
געשטעלט גאָלדענע[...]

אַף סקווירער סטאַנציע ציבולסקיס ווײַב גע[...]
און אַף בערדיטשעווער גאַס צוויי מיידעלעך[...]
כאַפּ מיר דעם זשוליק, כאַפּ מיר דעם באָסי[...]
ער האָט דאָך מיר געגעבן אַ פּוליע אין דע[...]
אַזוי ווי כ'האָב ניט אופגעהערט שר[...] „אַ[...]
האָט ער מיר געגעבן אַ פּוליע אין דער האַ[...]
כאַפּ מיר דעם גאַנעוו, כאַפּ מיר דעם באָסי[...]
ער האָט מיר געגעבן אַ פּוליע אין דער זײַ[...]

ציבולסקי גייט אַרײַן אין גרוזיע,
ער האָט זיך ניט ווו צו שטעלן,
ער גייט אַרײַן צו גאָלדע-פּיען [1]
זי איז אים געפעלן.

שאַ, גאָלדע-פּיע,
מאַך ניט קיין גערודער,
איך וועל דיך אָפּשיקן
צו דײַן געטרײַען ברודער.

זשאָרשיקל דער איינער [2]
און ריסעלע די שיינע,
ער גיט איר אַ פּערטעלע
און די קינדער ווײנען.

———

לידער פון מאַרק-סעדעכעס.

(22 ריידן ווײַבער אַף דער גאַס,
סאָרע, הינדע, לייע.
פון סאָוועטסקע וואָלאַסט —
/: באַ וועמען איז הײַנט די דייע. :/

הינדע שרײַט: ווו זײַנען מיר?
פאַרוואָס קומט זיי די מאַכט אײַנגאַנצן?
טאָמער עפּעס באַלד — „באַ דער טיר
/: שטייען ספּעקוליאַנטן". :/

1) גאָלדע-פּיע—אַ העלדין פון „גרוזיע", די אייגנטימערן [...] (געסט, ווו ס'האַלטן זיך אוף פאַרברעכער);
2) זשאָרזשיקל—אַ פאַרברעכטיקער פאַרשוין אין גרוזיע.

די לידער פון פורים!

№ 1.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
וויי! וואס זאל איך [illegible]!

№ 2.

צו [illegible] צו [illegible]
צו [illegible]
פון [illegible]
פון [illegible]
שרייט [illegible]
שרייט [illegible] דורך
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] פון דער [illegible]
[illegible]
וויי! וואס זאל איך [illegible]!

№ 3.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
וויי! וואס זאל איך [illegible]!

№ 4.

[illegible]
[illegible]
[illegible] ספר תורה
[illegible] המלכה [illegible]
[illegible]
[illegible]

№ 21.

ט דאס ליד פון ווינטער צייטן!

№ 1.

ווען קומט דער [illegible] ווינטער צו חדר
[illegible] דער ווינטער [illegible] צייטן [illegible]
מיר קען [illegible] מיר [illegible] ווערט דער כסדר
[illegible] 13 [illegible] גוט [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
דאס [illegible]
[illegible]
[illegible] מיט [illegible]
[illegible]!

№ 2

ווען [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] מיט [illegible]
דאס [illegible]
[illegible]

№ 20.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]!

J. H. Saks Rossein.

18 ten Juli 1885 iahr.

[illegible] №

№5

[illegible] ליבה.

אויך מיר [illegible] 2 f.

[illegible] חופה

[illegible] !

№6

[illegible] !

[illegible] ! [illegible] 2 f.

[illegible] 3 [illegible]

3

[illegible]

פון כלה'ס חופה [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] !

[illegible]

4

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

4.

דאס װאָלט ניט געפּאַסט
[illegible] געפּאַסט
[illegible] מיר [illegible]
דעם [illegible] [illegible]
פֿון [illegible] [illegible]
[illegible] פֿון [illegible] [illegible].

5.

דער [illegible] פֿון [illegible]
[illegible] [illegible]
ער האָט [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
ער [illegible] [illegible]
פֿון [illegible] [illegible].

Ende.

Sachs.

[illegible] [illegible] פֿון [illegible] [illegible].

1.

[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible].

2.

[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible].

3.

[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible].

די אומגליקלעכע פֿון קיִעווער פּאָגראָם

אין מײַן גאַס, די גאַס
זיצט אַ מיידל אַ שיינע
אויף גאָטס ערבאַרעם
שטאַרבן אַרויס דעם אָרעם
אין [illegible] אַ נשמה אַ קליינע

זאָג מיר, דו מיידל
ווען די [illegible] [illegible] אײַזל
וואָס איז די אַלטע טרויעריק דײַן מיינע?
דײַן שיינער פּיגור
דײַן פֿײַנער
דאָס [illegible] דײַן [illegible] [illegible] אַ

אין קיִעוו געבוירן
בין איך דער ליבן [illegible]
מיר דאָס [illegible]
דער אומגליק איז געקומען
מ׳האָט אַלעס צוגענומען
אַלעס וואָס מיר האָבן געהאַט

די [illegible] [illegible]
מיר [illegible] [illegible]
די האָבן אונדז [illegible]
דעם [illegible] [illegible]
פֿון אַלעס צעבראָכן
די מוטער פֿון שרעק געשטאָרבן

דעם ברודער פֿון [illegible]
איז ער געוואָרן
ער [illegible] [illegible] [illegible]
אַלץ דער [illegible] [illegible] [illegible]
ער [illegible] [illegible] ניט געזען
און מיר האָבן [illegible] [illegible] [illegible]

3

פון מערפערס זייען אין אלער גיווסן

מיט פעך מיט מעסערס אין פון פעבט זיך רייט

ווי זיי פאבין נאר אונפען גיטראפין

פאבין זיי איפט אויך פעס אורט גיטויט

4

טירען פענסטער אויס גיבראכין

ערפערייען בעלידזען ווי זיי ווען פאבין גיקענט

מענטשין גיפארצט גיטויט גישטארבין

און מיט פעס בלוט גיפארבט פון ווענט

5

בלוט גיגאסט זאק אין אלע גאסין

און מיט פעס בלוט גימאלט פון ווענט

מענטשין שפריצען פין אונצער אונטערזין

אויבער ניט אויין פאלין אין פון ערפערס פעבט

6

אך פון פאנאנפארך ווערטער ניט פערגיכטען

אופין נייעס פיאליטען לייבען פארך מען זאק ריכטען

אך לואזיק ווערטער נעמען איין נשמה זאט

גיבער היט זייו וואריע אוט אוט אוט

ענדע

פון לודמין ביאליסטאקיר פאגראם

1

ווער ס'ווו האט נאר פיינבלוט גילעזין

פון פער בערליבטער שטאט ביאליסטאק

וואס פאר א אומגליק הארט איך געלעזען

אין יענע צווייא פרייא טעג

2

פליגלערן האט מען אויסגעשפריצען

שלאגט פעס אומען וואו וויט אויפר קעפט

פאליעס פאבין אין פון פענסטער אונגיפאליין פאלין

זו פאגראם האט זאקאלעקריסען און איין אינגט

ה.

ין זיק

לו וויי אויק

מיט בריוצט

ב אולין גיוואלט

אופלצו

זו

פאב

עקרונב

יבער גוט

3

אורים אן טיש זעלבן האר

ווען פארכצען פאס

צפק אין מעשט דיו

ווען פירין האס אולעס

4

פער שכר מיט פער גע

פער פייער פער וואסע

פער שטארבין פער א

פער פלת פער אולעס

מיט אפאר שולין ש

און קוקט אויף פער

ווער פייבט און פו

דיו עבירות מיט פיו א

19

האָרטן שטיין מענטשן זיין שרייען צו וואס זיך מיר

זיך מען הייבט צוויי ביט און צוו דער קומען

דאָס ליד פון דער הימל

1

אויף דער הויכן הימל

אין דער גרויסן גיצעלט

זיך קוים וואס מען קען גאר

מיט דיזע הויכן דער צעהן

האָרט שטייט צוק זיין שטול

זיך פון גרויס ווי דיזע וועלט

און אויף דער שטול זיצט גאָט אליין

2

ארום אים שטייען מלאכים פון אלערליי פייער

פויט שלאָפל און זיך בלויז וואס און גיל

ווען שטייען צוויי וואָרטן דיו מיט זיך צוויי צוויטער

צוו לייבין צוו פליען צוו טין גאָטס באפעל

האָרט ליגט אונבא אויף דיזע גאַסן שטיינער

און גיטאָן אין איבער חבֿה קליינע

לייבין איבער שטייט א מערפֿער שוועבער

אין האַלט דער חלק אין דער האָנט גיזרייט

7

האָרט ליגט א פרייע צוויי אין שיינע

צוויי ליגט פאַרוואָרפֿין אויף דער מיסט

לייבין איבער ליגט א קרוב אן קליינע

אין זעגט איבער טויט קלער בריסט

8

אוי דיזע גאָט אין הימל — appeal to God

קוק שוין אויף אונז ארונטער

בעטראַכט נאָר דער אידישן טיימל

וואָס אונדזער פייער אידעלעך קומען צו

9

וויפֿל האָט נאָר דיו פיר גיבראַכט

דיו גיפֿראַגטע אין פֿאַרשפּיטן צוו גרעמען

Nathan Shaftman ~~Sheetman~~ Phila

די יידן, אַז זיי וועלן זיך מיט זיי צורעכענען, אויב די יידן וועלן נאָר רופן צו הילף די דייטשן. בעת די באַנדיטן זיינען געווען אין שטעטל, האָט מען קיין מיליציע ניט געזעהען.

עס זיינען אויך קיין נייס ניט עקסצעסן מצד די אָרטיגע פויערן, וועלכע שלאָגן אויס פענסטער אין יידישע הייזער. די יידישע באַפעלקערונג געפינט זיך כסדר אין שרעק. צוליב דער שווערער אַטמאָספער, אין וועלכער די יידן קומט אויס צו וואוינען, האָט אַ העלפט פון דער יידישער באַפעלקערונג פאַרלאָזט דאָס שטעטל. נאָר אַזוי ווי די פאַרבינדונגען מיט די שכנותדיגע שטעט (סקוויר, בעלאָ-צערקאָוו) זיינען אויך בחזקת סכנה, פאַלט אָפּ אויך די מעגליכקייט פון אַנטלויפן.

דעריבער ווענדעט זיך די וואָלאָדאַרקער יידישע באַפעלקערונג צו דער קיעווער קהלה מיט אַ בקשה מיטווירקן, אַז אין שטעטל זאָל קאָמאַנדירט ווערן אַ זיכערער מיליטער-אָפּטיילונג צו באַשיצן די באַפעלקערונג פון די באַנדיטישע אָנפאַלן און פונם טעראָר. בעת די באַנדע איז אָנגעפאַלן אויפן שטעטל, זיינען די היגע פויערן געבליבן גאַנץ גלייכגילטיג צו דעם, וואָס ס'קומט פאָר. דעריבער ווענדן מיר זיך מיט דער בקשה ווירקן דורך עפּעס אַ מיטל אויף די וואָלאָדאַרקער פויערן, צווישן וועלכע, ווי מיר גלויבן, זיינען פאַראַן אָנטיילנעמער אין די באַשריבענע פאַרברעכנס, אַז אויב עס וועט ווידער פאָרקומען אַן אָנפאַל, זאָלן זיי אויך נעמען אָנטייל אין אָפּטרייבן די באַנדיטן. עס איז ניט געוואונשן, אַז מ'זאָל שיקן אַ מיליטער-אָפּטיילונג נאָר אויף אַ קורצע צייט אָדער פעריאָדיש, מחמת אין דער צווישנצייט, בעת די שוץ-אָפּטיילונג גייט אַוועק, ווערט די סכנה נאָך גרעסער, ווייל די באַנדיטן וועלן זיך נוקם זיין אין דער יידישער באַפעלקערונג.

ברוך-שלמה קליגמאַן".

אַרכיוו פון קיעווער קהלה (1918).

VIII.

„אלון בכות"

דער שיר „אַלון בכות" איז אַ מין מצבה-ליד אויף די קדושים אין ליסיאַנקע, וואָס זיינען אומגעקומען זומער 1918 בעתן פּאָגראָם. דער מחבר, דער אָרטיגער שוחט און חזן, איז אַ לעבעדיגער עדות פון די געשעהענישן און האָט זיי באַשריבן אין דער פאַר-צייטיגער פאָרם פון „קינות", לויטן שטייגער פון „עשרה הרוגי מלכות" וכדומה. די דאָזיגע באַשרייבונג איז אינטערעסאַנט ניט נאָר לויט איר פאָרם, נאָר אויך לויטן אינהאַלט: זי גיט כמעט אַ דאָקומענטאַל בילד פון דער הריגה אין ליסיאַנקע און אַ רשימה פון די אומגעקומענע.

מיר האָבן פונם שיר גענומען נאָר יענע חרוזים, וואו עס ווערן איבערגעגעבן פאַקטן. מיר גיבן עס אין אָריגינאַל, אין העברעאיש, מיט אַ יידישע איבערזעצונג אין פּראָזע.

...מי יתן ראשי מים,
עיני מקור דמעתי —
ואבכה כל ימי החיים,
כל עוד בי נשמתי.

כי גם לב אבן ימס כמים,
כנחל דמעה יורידו עינים
על הגזר-דין שנגזר עלינו משמים —
להרג ולאבד אנשים בידים.

ביום השישי, בכ"ה סיון בצהרים,
בשנת „כה נחרבה לעסיאנקא בידים",
נשדדה העיר ונחרבה פעמים,
ונהרגו בה נפשות שלושים ושתים.

נורא הוא המחזה, מרגיזה התמונה:
מר' משה אַנטאָנאָווסקי ורעיתו הנאמונה:
לא נשאר הוא אלמן, היא לא אלמנה,
כי נהרגו שנים יחד במיתה משונה.

שם אצלו במרתף איש וביתו באו,
גם ר' שמאי קאָצוביעווסקי וביתו שמה נחבאו,
רק הרוצחים בידם כדורי-תופת נשאו,
והרסו עצמותיו, והיו כלא היו.

כלה מחופתה, נשמה טהורה,
נהרגה עם אחותה שמה במערה,
אביהם ר' יחיאל לאַנדע זעק מרה,
בהחזיקו על הקבר חופה שחורה.

הקדוש הר' „מרדכי בן אברהם", מופלג בתורה,
חסיד ועניו, בתפילה זכה וברורה
התפלל והתחנן בראש כל אשמורה,
ולסוף נהרג ברחוב — ושלשה ימים לא זכה לקבורה.

גם הר' „שלמה הלוי" יצא בלא צריה
ומלאך-המות פקד עליו לעמוד עד ארגיעה,
אך הוא לא האזין לקול השמועה —
ותיכף ומיד הומת בּיריה.

. . . עוד הרבה אנשים יצאה נשמתם ב„אחד",
בעת אשר הרוצחים שלחו בהם יד,
והר' „משה בן אברהם" בידם נלכד,
וגם אז נהרג ר' „אהרן ב"ר צבי-גד".

עוד שלשה קרבנות — אנשים זרים
נשחטו על הדרך ככבשים ופרים,
וגזלו את הונם הרבה אלפים,
ולמען לא הכירם עוד המה נשרפים.

על הרוגי „קעשענעוו" בכו זקנים ונערים,
הספידו את השמש, אשר נפל על השערים,
גם אצלינו ר' שמואל השמש נהרג בידי אכזרים,
ושם בבית-המדרש מסר נשמתו בהגינו על הספרים.

. . . מן הבית הוצאו הרבה משפחות —
אב ואם, בן ובת, אח ואחות,
אנשים ונשים, זקנות נאנחות,
והוליכום למות באנחות וצוחות.

הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם
הכו כף, שברו ידיהם,
כי מלאכי-מות וריצו מלפניהם,
ומלאכי-חבלה יכום מאחריהם.

. . . הר' בנימין שאפיר ובנו יחידו,
הוא היה כל נפשו, רכושו ומאודו.
האם מקוננת: הוי בני, הוי אישי,
מי יתנני ביניכם הקבר השלישי.

על ר' עובדיה ראווינסקי ומשפחתו
אבל יחיד לי אשימה,
כי צדקה וחסד היו כל משלחתו,
קול נהי עליו ארימה:

שם בדרך, טרם מסרו נשמתו הטהורה,
נשא עיניו לשמים בפחד ומורא,
צעק ושאל בדעה צלולה וישרה,
גם אראלים צעקו אז מרה, —
האמנם זו תורה?
זו צדקה — וזו שכרה?

ה' אלקים, צווית בתורתך:
„אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", —
ומדוע כעת כה מוכים עבדיך,
ור' עובדיה ובנו פינחס נהרגו גם יחד?

אשת ר' פינחס חמלה על בתה הבתולה,
התפללה והתחננה להרגה בתחילה,
האם נפלא על בתה והרבתה בתפילה, —
האומללה נהרגה, והבת ניצולה.

. . . כי ליום כלות ימי השלשים
נתוספו עוד ארבעה קדושים. —
אז נסו מפחד כל העיר, אנשים ונשים,
ונמשכו שורות שורות גולים חדשים.

אלו ברכב, ואלו ברגלים עולים,
זה נושא בכר ילד בחתוליו,
ועל שכטו עוד ילד, אשר נמעדו קרסוליו,
ואחד על מקלו נושא מנעליו — גם ודגל הגולים.

ופתאום שמענו קול יללות תכופות,
מפחד הרודף התחלנו לרדת,
אך מיד נודענו, כי אין כל רדיפות, —
אך עוברה אחת כרעה ללדת. . .

. . . כה באנו „זוועניהאָראָדקה", מלא יסורים,
בעירום ובחוסר, ובלבבות שבורים.
לא אוכל עוד דבר, אמרותי קצורים, —
והנני חותם את שמי בראשי תבות הספורים:

יומם **ו**לילה **ס**גורות **פ**תחינו,
שממה **ו**חורבן **ב**עירנו,
במהרה **ל**עינינו **ס**ומכנו **י**נקום **נ**קמת **ק**הל **ע**דתנו.

הכותב בדמעה — יוסף טאלטשינסקי,
שו"ב וש"ץ בלעסיאנקא".

די איבערזעצונג אין יידיש:

„דער בוים פון געוויין".

. . . כ'וואלט וועלן מיין קאפ זאל זיין א וואסער-קוואל, מיינע אויגן א שטראם פון טרערן — וואלט איך געטאן וויינען און קלאגן וויל איך וועל לעבן.

אפילו א האַרץ פון שטיין וועט צוגיין, טרערן וועלן זיך ווי וואַסער גיסן אויפן גזר-דין, וואס איז אויף אונז נגזר געווארן מן השמים — מענשן זאלן אומקומען פון רוצחימס הענט.

פרייטאג, כ"ה סיון, אינמיטן העלן טאג, אין יאר „כה נחרבה לעסיאנקא בידים", איז די שטאט צוויי מאל באַרויבט און חרוב געווארן, און צוויי און דרייסיג הרוגים זיינען געפאלן טויט.

שרעקליך איז דאָס בילד, אַ גרויל! פון ר' משה אַנטאָנאָווסקי און זיין טרייער ווייב איז ניט געבליבן ניט ער אַן אלמן, ניט זי אַן אלמנה – ביידע צוזאַמען זיינען זיי פאַרמוטשעט געוואָרן צום טויט.

ביי אים אין קעלער האָט זיך אַ סך עולם באַהאַלטן. אויך ר' שמאי קאָטשוביעווסקי מיט זיין משפחה. די רוצחים האָבן אָבער אויסגעריסן דעם קעלער מיט גראַנאַטעם – און זיי זיינען דאָרטן אויף שטיקער צופליקט און געהרגעט געוואָרן.

אַ כלה, גרייט צו דער חופה, אַ ריינע נשמה, איז דאָרט אין קעלער צוזאַמען מיט איר שוועסטער אומגעקומען. זייער פאָטער, ר' יחיאל לאַנדע, האָט געטאָן וויינען און שרייען בעת ער האָט אויפן קבר געשטעלט אַ שוואַרצע חופה.

דער קדוש ר' מרדכי בן אברהם, אַ מופלג בתורה, אַ פרומער און אַ עניו, מיט זיינע ריינע תפילות פלעגט ער טאָן בעטן און וויינען בעתן אויפשטיין אשמורות, און לסוף איז ער געהרגעט געוואָרן אינמיטן גאַס – און דריי טעג האָט ער ניט זוכה געווען לקבורה.

אויך ר' שלמה הלוי – ער איז אַרוים פון דער היים גאָר ניט געמיינט, דער מלאך-המות האָט אים זיך געהייסן אָפּשטעלן, ער האָט זיין באַפעל ניט געפאָלגט – און תיכף אויפן אָרט איז ער דערשאָסן געוואָרן.

... נאָך אַ סך אַנדערע האָבן אויסגעהויכט זייער נשמה מיט „אחד" בעת די רוצחים האָבן זיי געהרגעט. זיי האָבן געכאַפּט און געהרגעט ר' משה בן אברהם, ר' אהרן בן צבי-גד.

און נאָך דריי קרבנות – מענשן פון אַ פרעמדן געגנט – זיינען אין וועג ווי שאָף געשחטן געוואָרן. מען האָט ביי זיי אַלץ צוגענומען, פילע טויזנטער, און כדי מ'זאָל זיי ניט דערקענען, האָט מען זיי פאַרברענט.

בעת אַלע האָבן באַקלאָגט די הרוגים פון קעשענעוו, האָט מען באַוויינט דעם שמש, וואָס איז געפאַלן אויף זיין שטעל. אויך אונזער ר' שמואל דער שמש האָט זיך מוסר נפש געווען און איז אין בית-מדרש געפאַלן טויט פון די רוצחים הענט בעת ער האָט באַשיצט די ספרי-תורות.

... פילע משפחות זיינען אַרויסגעשלעפּט געוואָרן פון זייערע הייזער – פאָטערס, מוטערס, זין און טעכטער, ברידער און שוועסטער, מענער און פרויען, אַלטע שוואַכע לייט – און ניט קוקנדיג אויף זייערע האַרצרייסנדיגע געשרייען האָט מען זיי געהרגעט.

אַלע, מיט ווייבער און קינדער, זיינען זיי פאַרמוטשעט און געטויט געוואָרן. די מלאכי-המות זיינען אַפּריער געלאָפן, און די מלאכי-חבלה האָבן זיי פון הינטן געיאָגט.

ר' בנימין שאַפּיר און זיין בן-יחיד, זיין איינציגער טרייסט און פאַרמעגן (זיינען אומגעקומען). די מוטער שטייט און קלאָגט: אָ, זון מיינער, אָ, מאַן מיינער, צווישן אייך ביידן וויל איך מיין דריטן קבר האָבן.

ווען ר' עובדיה ראָווינסקי און זיין משפחה וויל איך באַזונדער טאָן קלאָגן, וויל מיט צדקה און חסד איז געווען פול זיין לעבן – און איך וויל אים באַוויינען:

דאָרט, אויפן וועג, איידער ער האָט זיין ריינע נשמה אויסגעהויכט, האָט ער מיט פחד און מורא אויפגעהויבן זיינע אויגן און האָט מיט קלאָרע געדאַנקען אָנגעהויבן שרייען צום הימל און בעטן. אויך די מלאכים האָבן גענומען שרייען: אָט דאָס איז די תורה, די גערעכטיקייט – און דאָס איז איר שכר?

אָ, גאָט אין הימל, דו אַליין האָסט דאָך אין דיין תורה געהייסן, אַז „אַ טאַטן מיט אַ זון זאָלט איר אין איין טאָג ניט שחטן" *) – פאַר וואָס-זשע איצט שטראָפסטו דיינע קנעכט – און ר' עובדיה און זיין זון זיינען צוזאַמען געקוילעט געוואָרן?

די ווייב פון ר' פינחס האָט פון גרויס רחמנות צו איר טאָכטער די בתולה אָנגעהויבן זיך בעטן (ביי די גזלנים), אַז מ'זאָל זי אַפּריער הרגענען. די מוטער איז געפאַלן אויף איר טאָכטער און געוויינט און געבעטן – און זי איז, די אומגליקליכע, דערהרגעט געוואָרן און איר טאָכטער איז ניצול געבליבן.

... צום טאָג פון שלושים זיינען צוגעקומען נאָך פיר קדושים. – און דאַן איז דאָס גאַנצע שטעטל אין שרעק אַנטלאָפן, מענער און פרויען, און שורות-ווייז, שורות ווייז האָבן זיך געצויגן די נייע גולים (אַנטרונענע).

ווער מיטן אַקס און ווער צופוס, ווער מיט אַ קליין קינד אין די קישעלאַך, ווער מיט אַ מיד קינד אויפן אַקסל און ווער מיט די שיך אויפן שטעקן – די פאָן פון די אַרויסגעיאָגטע.

און פלוצים דערהערן מיר געשרייען און יללות פון דער נאָהענט. פון שרעק האָבן מיר שוין געוואָלט זיך לאָזן לויפן, נאָר מיר דערוויסן זיך, אַז קיינער יאָגט אונז ניט נאָך – דאָס גייט איינע פון די אַרויסגעיאָגטע ווייבער צו קינד...

אָט אַזוי זיינען מיר אָנגעקומען קיין זוועניגאָראָדקע, הוילע, נאַקעטע, פול מיט יסורים און צעבראָכענע געמיטער.

ווייטער קאָן איך ניט באַשרייבן, איך בין מקצר און חתמע מיין נאָמען מיט ראשי-תבות...

מיט טרערן געשריבן,

יוסף טאָלטשינסקי
שו"ב וש"ץ אין ליסיאַנקע.

אַרכיוו פון קיעווער קהלה (1918).

*) עס רעדט זיך ווענן קרבנות.

3. אוי, ווען דו אונדז בײדע צעשײדן ווען,
מאמעניו, וועט נישט זײַן קײן גוטער סאָף,
דו וואָלסט דאָך מיך, אוי ווי מיר, געקוילעט
אזוי ווי דער שויכעט דאָס אָף.

4. וואָס רעדסטו, מײַן זון, וואָס זאָגסטו, מײַן קינד,
האָסטו דען צוגעזען בא דײַן פאָטער און מוטער,
דו האָסט דאָך שוין, אוי ווי מיר, אונדזער פּאָנעם פארשווארצט,
עס איז אונדז שוין פינצטער און ביטער!

דער זון, די מוטער און די קאַלע

1. טײַער, געשעצטער בריליאנט,
באלײַכסט מיר די גאנצע וועלט,
איך נעם דיך פון אָרעמען שטאנד,
און פרעג ניט אף קײן געלט!

2. דײַן פּאָנעם, דײַן מינע
האָבן בא מיר א כיין!
מע זאָגט אף דיר מיִעס און מעגונע,
מיר בינסטו טײַער און שיין!

3. זונעניו, טײַערער, געשעצטער,
בינסט בא מיר אײנער אלײן!
קענסט האָבן א קאַלע מיט געלטער,
נישט מיט קײן קאפּצנטע גײן!!

4. מאמעניו, טײַערע, געשעצטע,
בא גאָט קײן קאָנטראקט נישט גענומען!
איך האָב שוין געזען ווי גווירים
זײַנען אף קיצווע געקומען!

5. געטרײסט זאָלסטו ווערן פון גאָט,
דײַנע רײד ווי צוקער זיס!
דער זאָל זײַן צו שאנד און שפּאָט,
וואָס מאכט מיך בא דיר מיִעס!

שימשעלע

1. הײַנט איך מיר שימשעלע,
בין איך מיר זײער טײַער!
אך! גיי, גיי קײן סעוואסטאָפּאָל
אין דעם ערשטן פײַער!

2. בוי איך מיר א שטיבעלע,
כ׳מיין נישט דאָס שטיבעלע, נאָר דעם באלקן,

גיי, גיי קײן סעוואסטאָפּאָל,
וועסט מילכאָמע האלטן.

3. כ׳וווינ מיר אין א שטיבעלע,
די פענצטערלעך מיט קיט!
גיי, גיי קײן סעוואסטאָפּאָל,
באָד זיך דאָרטן אין בלוט!

4. מײלע, מילכאָמע האלטן
נײַן אײלן טיף!
הער נאָר צו, מײַן טײַער לעבן,
זאָלסט מיר שרײַבן בריוו!

5. בריוו וועל איך דיר שרײַבן,
קלאָגן וועסטו אפן כורבן:
„הער נאָר צו, מײַן טײַער לעבן,
שימשעלע איז געשטאָרבן!"

6. ווער עס זאָגט, אז שימשעלע איז געשטאָרבן,
דער זאָל נײַן יאָר פוילן.
גיי, גיי קײן סעוואסטאָפּאָל,
שיס מיט אײַזערנע קוילן!

ווארשע.

1855

פ"גל יי"ב XXVIII (1946), 58

סאָוועטישער ליטעראַטור 1940 נומ' 10